

KATSAUSARTIKKELI: PUHETTA PUUTTUVASTA. NAISET KORSUPERINTEEN KERUUKILPAILUN AINEISTOISSA

Hanna Mikkola

Etulinjan korsussa en tavannut koskaan yhtäkään naista. Huilausvaiheessa en myöskään taempaa. (M1 (1938) < M2 (1919)) (1).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkisto järjesti 1973 kilpakeruun, jonka aiheena oli talvi- ja jatkosodan ”korsuperinne”. Vastauksia keruuseen saatiin 265 kerääjältä yhteensä noin 12 000 sivua. (Nyman & al. 1974.) *Korsuperinne*-aineistoa on tutkittu varsin vähän. Aarre Nymanin, Esko Salmisen ja Urpo Vennon (1974) toimittama *Sotilassavotta. Korsuelämää 1939–1944* on aineistosta koottu antologia. Ville Kivimäki (2007) tutkii artikkelissaan ”Ryvetetty enkeli” *Korsuperinne*-aineistoa uudesta ja vaietusta näkökulmasta selvittäessään suomalaissotilaiden neuvostoliittolaisiin naissoitilaisiin kohdistamaa seksuaalista väkivaltaa sekä sotilaiden seksuaalissävytteistä fantasiointia, jota Kivimäki kutsuu sodan sukupuolittuneeksi mielenmaisemaksi.

Artikkelini näkökulma *Korsuperinne*-aineistoon on niin ikään uusi. Pohdin sitä, miten *Korsuperinne*-aineistossa kirjoitetaan naisista. Tarkastelen viittä aineiston naisia koskevaa puhetaapaa. Tulkitsen aineistoa teksteinä puuttumatta sen tarkemmin todellisten kirjoittajien motiiveihin ja elämäntaustaan.

Korsuperinne-aineisto sisältää muistelmia, kirjeitä, lehtijuttuja, runoja, kaskuja, novelleja ja pakinoita. Pääasiassa kirjoittajat ovat miehiä, mutta joukossa on myös naisia: entisiä lottia tai sodassa olleiden miesten vaimoja. Itse käsittelen miesten vastauksia. Keruukutsuun vastanneet miehet eivät edusta mitään homogeenista ryhmää. Kirjoittajat ovat eri-ikäisiä (arviolta enemmistö on syntynyt 1910- ja 1920-luvuilla) ja edustavat eri yhteiskunta-, ammatti- ja poliittisia ryhmiä. Suurin osa on niin sanottuja rivimiehiä. Miesten iän sekä naimisissa olon tai naimattomuuden vaikutukset näkyvät teksteissä paikoitellen. Naimattomat miehet ovat useimmiten nuorempia kuin naimisissa olevat, ja heidän kuvauksensa sisältävät enemmän esimerkiksi naisia seksualisoivaa puhetta.

Keruuseen on osallistunut myös sodan jälkeen syntyneitä, jotka ovat keränneet aineistoa haastatteleamalla sodassa olleita. Tekstejä on kirjoitettu sekä käsin että kirjoituskoneella. Varsinkin osa käsinkirjoitetuista teksteistä on epäselviä tai lähes mahdottomia lukea. Pituudeltaan tekstit vaihtelevat myös paljon. Keskimäärin keruuvastaukset ovat 10–15 sivun mittaisia, mutta vastauksissa on myös alle viiden sivun ja jopa usean sadan sivun vastauksia. (Esim. M1; M6 (1911)).

Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Kansanrunousarkistossa kirjoituksia on analysoitu ja luokiteltu alustavasti. Keruukilpailun ohjeissa korsuperinne on jaettu kolmeen ryhmään. Jälkeenpäin ensimmäinen ryhmä on nimetty ”Korsuporukka yhteisönä ja yksilöinä sekä sen elämänmuodot”. Toinen ryhmä on nimeltään ”Henkinen perinne”. Kolmas ryhmä on otsikoitu ”Rakennukset, sisustus, asuminen”. Kilpailuohjeissa kustakin ryhmästä oli annettu varsin monia ”iskusanoja”, joita osallistujat saattoivat käyttää apuna. Osa iskusanoista on samoja kuin myöhemmin luokittelun jälkeen jäljelle jääneet kohdat. Olen tutkinut eniten ensimmäisen ryhmän luokiteltuja ”iskusanoja” tai alakohtia ”naiset, lotat, sotaheilat”, ”seksuaalivaikeudet”, ”kenttäposti” ja ”lomat” sekä toisen ryhmän ”korsuhuumori”, ”laulut ja niiden väännökset”, ”kronikat” ja ”kronikoitsijat”. (Nyman & al. 1974, 376–377.) Tätä artikkelia varten olen lukenut noin kuudenkymmenen vastaajan kirjoituksia.

FEMINISTINEN LÄHILUKU JA KORSUPERINNE-AINEISTO

Luen *Korsuperinne*-aineistoa naisena ja feministisenä kulttuurintutkijana. Feministinen lähiluku on kirjallisuudentutkija Sara Millsin (1995) kehittämä tapa lukea (kaunokirjallisia) tekstejä. Mills käyttää luomaansa mallia erityyppisten tekstien, kuten romaanien, sanomalehtien ja mainosten tarkasteluun (Mills 1995, 30). *Korsuperinne*-aineisto sisältää hyvin erilaisia tekstejä ja katson voivani soveltaa feminististä lähilukua niiden analysoimiseen ja tulkintaan.

Lähiluku (engl. close reading) on amerikkalaisen uuskritiikin 1950-luvulla kehittämä lukutapa. Feministinen lähiluku eroaa huomattavasti alkuperäisestä tekstin autonomisuutta korostavasta lähiluvusta. Feministinen lähiluku nostaa esiin kontekstin ja sukupuolen (niin kirjoittajan, lukijan, tekstin henkilöhahmojen kuin itse tekstin). 1980-luvulta lähtien feministit ja postkoloniaalisen kritiikin tutkijat ovat esittäneet, että rotu, etninen tausta, yhteiskuntaluokka, ikä ja seksuaalinen suuntautuminen tulee myös huomioida kirjallisuuden teoriassa ja tulkinnassa. (Koskela & Rojola 1997, 22–31; Korsisaari 2001, 292–294; Mills 1995, 9; Nyman & Roivas 2003, 14–15, 19–20; Rojola 2004, 26–30.)

Feministinen lähiluku muotoutuu feministisen tekstianalyysin, kirjallisuuden tutkimuksen ja kielitieteen pohjalta. Feministinen lähiluku tarkastelee sukupuolittuneita subjekteja ja heidän mahdollisuuksiaan tekstissä. Tekstiltä voidaan kysyä esimerkiksi, minkälaisia subjektipositioita se antaa naisille ja miehille sekä millaista seksuaalista eroa tekstistä voidaan lukea. (Mills 1995, 2, 14–15, 17.) Millsin analyysimallissa on kuusi kysymysten varaan rakentuvaa tasoa: 1) konteksti ja teorettinen malli, 2)

sukupuoli ja kirjoittaminen, 3) sukupuoli ja lukeminen, 4) sukupuoli ja yksittäiset leksikaaliset kohdat, 5) sukupuoli ja lause/virke sekä 6) sukupuoli ja diskurssi. (Mills 1995, 199–202.)

Lukiessani ja tulkitessani *Korsuperinne*-aineiston tekstejä feministiseltä kannalta keskityn eniten neljännen, viidennen ja kuudennen tason kysymyksiin. Kolmas taso on tarkasteluni lähtökohtana. *Korsuperinne*-aineiston (taso yksi) kontekstina ovat sota, 1970-luku ja perinnekeruukilpailu, jotka jäävät suurimmalta osalta kysymyksenasetteluni ulkopuolelle. Esittelen tarkemmin vain ne analyysitasot, joiden kannalta tekstiä eniten tarkastelen.

Neljännellä tasolla analysoidaan tekstin sanoja, nimiä, substantiiveja ja niiden sukupuolittunutta sävyä. Viidennellä tasolla keskitytään väittämiin ja toimijoihin. Viidennen tason kysymyksiä ovat esimerkiksi: Ovatko tekstin väittämät sukupuolittuneita? Olettaako teksti, että lukijalla on sukupuolittuneita käsityksiä? Verrataanko naisia ja miehiä eri elementtien kautta? Entä kuka toimii tekstissä? Kuudennella, sukupuolen ja diskurssin tasolla feministinen lukija pureutuu tekstin laajoihin elementteihin kuten fokalisaatioon, henkilöihin, ruumiinkuvaukseen sekä subjektipositioihin ja -rooleihin. Kuudennella analyysin tasolla kysytään esimerkiksi sitä, onko tekstissä joitakin laajempia struktuureja, jotka ovat sukupuolittuneet. Kuvataanko nais- ja mieshenkilöitä samalla tavalla? Onko tekstissä valtahierarkioita ja pohjautuvatko ne sukupuoleen, rotuun, luokkaan ja niin edelleen? Kuka tekstissä puhuu? Keneen teksti keskittyy? Kenen intressejä teksti näyttää palvelevan? (Mills 1995, 87, 201–202.)

Korsuperinneteksteissä puhutaan monista naisryhmistä kuten lotista, äideistä ja vaimoista. Kukin ryhmä esiintyy useammassa kuin yhdessä puhetavassa. Olen valinnut eri genreihin kuuluvia esimerkkejä, jotta naisia koskevan puheen moninaisuus tulisi mahdollisimman hyvin esiin. Eri genrejen (esim. muisteluteksti ja kasku) suhde todellisuuteen on erilainen. Olennaista tämän artikkelin kannalta ei kuitenkaan ole tekstien fiktionaalisuus tai ei-fiktionaalisuus vaan merkitykset, joita eri tekstit välittävät. Valitsemani esimerkit kuvaavat puhetapoja, jotka ovat tekstissä yleisiä, toisin sanoen vastaavantyyppisiä esimerkkejä on aineistossa runsaasti.

Puhun vastauksista *teksteinä*, joilla tarkoitan merkityksiä välittäviä kokonaisuuksia. Teksti-käsitteellä korostan myös sitä, että tutkin vain vastauksia enkä niiden kirjoittajia, vaan teksteissä rakentuvia puhetapoja naisista. Erityisen kiinnostunut olen teksteissä naisille muotoutuvista subjektipositioista (Mills 1995, 2, 14–15, 17). Kirjallisuudentutkimuksen lähtökohtien mukaisesti teksteistä on erotettavissa kertoja, joka ei ole suoraan rinnastettavissa tekstin todelliseen kirjoittajaan. Käsittelemäni aineiston omaelämäkerrallisesta luonteesta johtuen kirjoittajan sivuuttaminen tai nimeäminen kertojaksi ei kuitenkaan kaikissa tapauksissa ole mahdollista.

Olen muodostanut *Korsuperinne*-aineiston naispuheesta viisi puhetapaa, jotka ovat 1) moralisoiva puhetapa, 2) isänmaallisuutta korostava puhetapa, 3) arvostava puhetapa, 4) etnisesti toiseuttava puhetapa ja 5) ikävöivä puhetapa. Monissa korsuperinneteksteissä on varsin vahva naista seksualisoiva ja kontrolloiva sävy. Eräänä tärkeänä tavoitteena on pyrkiä lukemaan teksteistä myös muita kuin näitä ilmimerkityksiä.

MORALISOIVA PUHETAPA

Moralisoiva puhetapa sisältää kuvauksia jollakin tapaa ”huonoista” naisista. Nainen on huono epäonnistuessaan tai toimiessaan ”tavallisesta”, kirjoituksissa usein ”luonnollisesta”, poikkeavilla tavoilla naisen perinteisissä tehtävissä tai positioissa äitinä, hoivaajana, huoltajana tai siveellisenä olentona. Useimmiten naisen huonoutta kuvataan arveluttavan, voimakkaan tai liiallisen seksuaalisuuden kautta. Toisaalta tekstin kertojan (useimmiten kertojainä) näkökulmasta naisen seksuaalisuus, joka yhteisössä herättää negatiivisia tunteita, saa kertojan puheissa positiivisen sävyn.

”Huonon” tai seksuaalisesti jollakin tavoin huomioita herättävän naisen kuva kertaantuu aineiston arviolta sadoissa rivoissa jutuissa, kaskuissa, tarinoissa ja vitseissä. Seksuaalisuuteen liittyvää folklorea on tutkittu jonkin verran. Esimerkiksi Satu Apon mukaan naisen ruumiista ja erotiikasta on kirjoitettu sangen paljon kalevalamittaisessa seksuaalirunoudessa. Niissä runoissa kerronta tapahtuu miesten näkökulmasta. Runoissa kuvataan esimerkiksi naisen sukupuolielimiin liittyvää maagista voimaa, jota naisen uskottiin voivan käyttää niin negatiivisesti kuin positiivisesti. (Apo 1995.)

Naisen siveellisyys nousee esiin ristiriitaisella ja kaksinaismoralistisella tavalla. Muutama kirjoittaja kuvaa naista harvinaisen suoraan: ”Ihannainen oli sellainen, joka antoi. Ulkonäöllä ei ollut väliä.” (M1 < M3 (1912).) ”[...] pyöreä pullukka, jolla kurvit kohdallaan” (M1 < M2). Erytisesti lottien siveettömyyttä arvioivaa puhetta on melko paljon. Kirjoittajien katsantokannat vaihtelevat. Jotkut kertojat kertovat lotista suoraan refleктоimatta, jotkut kertovat samaan tapaan, mutta lisäksi pohtivat tapahtumien ”totuudellisuutta”. Jotkut taas toteavat vain, että siveettömyyspuheet ovat valhetta. Eräs kertoja (M7) kirjoittaa, että ”puheet kentähuorista ovat melkein perättömän suuresti liioiteltuja”. Seuraavaksi kertoja kuitenkin kertoo lotta Tokolasta, joka tartutti kupan yli sataan mieheen. Lotta Tokola mainitaan ikään kuin poikkeukseksi säännöstä. Miesten roolia tapahtumissa ei arvioida.

Lottien ”huorittelu” vaikuttaa liittyvän siihen, keiden kanssa lotat seurustelivat ja olivat mahdollisesti seksuaalisessa kanssakäymisessä. Eräs kertoja mainitsee, että jos lähettyvillä oli upseeri, jolle nainen kelpasi, ei tavallinen sotamies päässyt lotan suosioon: ”Siis kysyntä ja tarjonta olivat ratkaisevia tekijöitä täälläkin”. (M8 (1908)) Toinen kertoja pohtii, että yleensä huora-sana lottaa kuvattaessa ”ei ollenkaan pitänyt paikkansa”, vaan taustalla oli kateus siitä, että upseerien uskottiin olevan lottien suosiossa tavallisten sotamiesten sijaan (M1 < M4 (1917); myös Pipping 1947/1978, 185). Kertojen pohdinnassa korostuvat armeijan hierarkkisesti järjestäytynyt maskuliinisuus (Jokinen 1999, 164–165; Jokinen 2004; Mälkki 2008; Pipping 1947/1978) ja naisten kontrollointi ja kohtelemine ikään kuin omaisuutena. Myös lottien poliittinen suuntautuneisuus oikeistoon oli taustalla negatiivisessa lottien suhtautumisessa. Lottia saatettiin pitää ”poliittisen kieroon kasvaneina” (M9).

Eräiden kuvausten mukaan ideaalinen nainen on sellainen, joka suostuu seksiin ja hän voi saada osakseen myös kehuja seksuaalisesta kyvykkyydestään. Kaksinaismoralismi ja ristiriidat nousevat esiin siinä, että naiset, jotka ”antavat”, voivat olla ideaalisia, mutta silti on olemassa seksuaalisuuden kautta määriteltäviä ”huonoja” naisia ja lotta-naisia. Eräissä tekstissä puhutaan ikään kuin sukupuolitaudit olisivat

prostituotujen syytä (ks. Häkkinen 1995). Viime kädessä syyllisiksi asetetaan etnisesti toisen position saavat saksalaisotilaat. ”Rintamajoukkojen” eroa korostetaan niin ”huoriin” kuin saksalaisiin ”aseveljiin”. Näin miesten ja naisten välisestä eronteosta siirrytään miesten väliseen erontekoon. Kielikuvilla (”räkäset huorat”) ja tekstistä välittyvällä asenteella ”huonoista” naisista sekä vierasmaalaisista saksalaisista rakennetaan stereotypioita, joissa heidät esitetään yksinkertaisesti pahoina ja likaisina (Hall 1999, 122–123, 189–192).

Lomareissuillaan vastuuntunnottomat rintamasotilaatkin purkaantuivat kaikenlaisissa huoramajoissa – saataksaan naesta mistä vaan... Nuo räkäset huorat levittivät sukupuolitauteja – monet huorista aseveljemme saksalaisten sukupuolitauteilla saastuttamia. Huorat puolestaan levittivät tauteja rintama joukkoihin monen laesin seurauksin. (M6.)

”Huonoille” naisille esitetään mitä moninaisimpia nimityksiä (neljäs taso, sukupuolen ja sanaston taso, Mills 1995, 94–95). Naisista yleensä käytettiin nimityksiä: ”huora, portto, narttu, yleinen nainen” (M1 < M2; M1 < M5 (1916)) ja lotista ”huora, kenttähuora, kevyt kenttähuora, kevyt kenttähuora mallia 1918, herrojen huora” (M1 < M2; M1 < M5; M1 < M4). Naisista käytettiin myös nimitystä ”vitunkantoraami” ja ”siemenansa” ja miehestä ”siemenlinko”. (M1; M1 < M4). Nämä kuten myös lotista käytetyt ”kevyt kenttähuora” -tyyppiset nimitykset rinnastavat naisen esineisiin (vertaa ”kevyt kenttävarustus, kevyt tykistö”). Kertojat eivät kerro sen tarkemmin, kuka nimityksiä käytti, missä tilanteissa ja niin edelleen. Kerronta liikkuu yleisellä tasolla. Naisen elimien nimityksiä olivat ”vittu, tissit ja perse” (M1 < M2; M1 < M5; M1 < M4), joita kertoja (M2) arvioi: ”No, ne samat hyvät kuin nykyäänkin”, kun taas toinen (M5) kirjoittaa nimityksistä: ”[...] tavallisia julmia sanoja [...]” Kertojat yhtä aikaa ottavat etäisyyttä kertomaansa – he eivät esimerkiksi kerro, mitä sanoja he itse käyttivät – sekä refleктоivat ja arvottavat kertomaansa.

Sukupuolen ja diskurssin tasolla (Mills 1995, 202) katsottuna seksuaalisuus näyttäytyy maskuliiniseen kokemukseen keskittyvänä ja maskuliinisen kontrollin alaisena. Naiset ovat seksuaalisia, mutta heidän seksuaalisuutensa pyritään raamittamaan maskuliinisen kontrollin avulla. Eräs keino on naisen seksuaalisuuden leimaaminen esimerkiksi juuri ”huorittelemalla” (Saarikoski 2001, 37–40; Näre 2004, 55–57). Niin ikään seksistisien tai rivojen vitsien, laulujen ja kaskujen perustana on useimmiten kuva seksuaaliseen kanssakäymiseen suostuvasta naisesta, joka toisinaan myös suoraan nimetään ”huoraksi” (ks. myös Saarikoski 2001, 108–109). Kirjoituksesta toiseen toistuu näkemys, jossa ”ronski huumori” perustellaan kovilla oloilla. Mitä erilaisimmat naisjutut (ks. myös ”Ikävöivä puhetapa” tässä artikkelissa) toimivat kertojien mukaan siis jonkinlaisena selviytymiskeinona sodan aikana. Rivoilla jutuilla oli myös merkitystä miesten seksuaalisuuden toteuttamisessa kollektiivisesti silloin, kun naisia ei ollut: ”Vesi kuonon päässä, kulli kovana kerrottiin naisista ja niitten himokkaista paikoista. Rivoissa asioissa oltiin aina yksimielisiä niinkun viina jutuissakin [sic].” (M9 (1910) < M10 (1921).)

Muutama esimerkki arviolta satojen laulujen ja kaskujen joukosta riittänee osoittamaan, miten naisten seksuaalisuudesta näissä teksteissä puhuttiin, miten sitä kyseenalaistettiin ja miten sitä luotiin toistamalla. Toisaalta aineistossa on myös esimerkkejä siitä, kuinka naisia koskevia puheita pyrittiin kontrolloimaan korsuyhteisön sisällä: jos juttu muuttui ”rasvatihkuiseksi”, se lopetettiin (M11).

Vittu on musta ylt' ympäri/ ja märkä kuin saunan luuta./ Satiaiset siinä ympäri käy/ ja antavat toisil suuta. (M1 < M3.)

Kanttiin tytöt

Kanttiin on kaks piikaa/ joist ei pieni laulu liikaa./ Kaikki jotka oli koittaneet/ ol isoastiaiseksi moittineet./ Koittanut ol kanttiin renki, koitti Kotväen Mäkinenkin/ ehkä muukin manimies/ ja Härmänjätkä riskimies. (M12.)

Esimerkkiteksteissä naisen sukupuolielimet ovat lyhyen kuvauksen ja lyhyen tapahtumakuvauksen keskiössä. Teksteissä on kyse kohdehenkilöihin, naisiin kohdistuvasta metonymiasta (Apo 1995: 16–17; ks. Knuuttila 1998). Molemmat tekstit kertovat naisen sukupuolielimistä, ja nainen tai naiset ikään kuin pelkistetään sukupuolielimikseen. Ensimmäisessä tekstissä ei edes puhuta naisesta vaan ”vitusta”.

ISÄNMAALLISUUTTA KOROSTAVA PUHETAPA

Saksa ja Suomi liittoutuivat 1941 ja taistelivat yhdessä Neuvostoliittoa vastaan. *Korsuperinne*-aineistossa saksalaiset nousevat esille taistelutovereina, kaupankävijöinä sekä suomalaisten naisten kanssa seurustelijoina. Yhteinen vihollinen ei liittänyt suomalaisia ja saksalaisia sotilaita varauksetta yhteen, vaan heidän välillään ilmeni monia konflikteja niin rintamalla kuin kotonakin. (Alftan 2005, 16, 34–35, 161–188, 231–246, 251–262.) Isänmaallisuutta korostavassa puhetavassa isänmaallisuudella tarkoitetaan usein naisten seksuaalimoraalia ja suhteita tai niistä kieltäytymistä saksalaisotilaiden kanssa. Isänmaallisuutta korostavan puhetavan kaksi ääripäätä ovat saksalaisotilaiden kanssa seksisuhteessa olleita naisia tuomitseva puhetapa sekä isänmaan puolesta ”esimerkillisesti” toimineita lottia ylistävä puhetapa.

Laulu ”Naistenrintama” (1944), on kuvaava esimerkki siitä, miten laulun lyyrinen mieskertoja paitsi kertoo suomalaisnaisten suhteista saksalaismiehiin myös vahvasti arvottaa suhteita ja naisten tekemiä ratkaisuja. ”Vieraan maan soturi” -niminen laulu, joka muodostuu siteeraamani laulun alusta, oli Alftanin (2005, 37) mukaan sodan aikana yleisesti tunnettu koko maassa.

Naistenrintama (sävel Kukkivat kummut)

I

Siellä lehdossa lempivät saksalaiset. Alppikengistä jäljet vain jää. Siellä nainuvat naisemme sankarien, käsivarsilla saksalaisten. Jalkavaimoiksi tekevät naisemme

nuo, on muistoissa suloiset yöt, he kaatuivat hetkeksi viidakoihin, sydänsuruihin jää suomen [sic] mies.

II

Kotimökillä vanhukset huokailevat, missä viiپیvät tyttösemme nuo. Naiset lempensä ubrasi sakemanneille pikku beipit vain jäljelle jää. Laps' isätön orvoksi tänne kai jää, isä häipynyt mailleen kai lie. Hän oli soturi vierahan maan ja naisemme lemмен hän vei. Kun soturit urbeat palaavat vain, naistenrintama murtunut on.

III

Vain lehdot ja kummut ja muistot niiden, vie kaikki sai jäljelle jää. [sic] Siellä lepäävät naisemme suomalaiset. Kemin, Tornion ja Rovaniemen. Ilonaisten maaksi he Suomemme sai, on muistoissa himojen yöt. Ei unhoittaa muistoja sankarien, heidät häpeään naisemme sai 1944. (M13 (1918).)

Ensimmäisessä säkeistössä esitellään henkilöt: saksalaismiehet, suomalaisnaiset ja ”Suomen mies”. Kiinnostavia ovat ensimmäisen kuten muidenkin säkeistöjen monikon ja yksikön käyttö. Miehet esiintyvät niin yksikössä kuin monikossakin (”saksalaiset”, ”suomen mies”, ”soturi”), kun taas naiset esiintyvät vain monikossa (”naisemme”, ”tyttösemme”). Ensimmäisestä säkeistöstä alkaen ja halki koko laulun naisista puhutaan omistusliitettä käyttäen. Erityisen kiinnostava on ensimmäisen säkeen kohta: ”Siellä uinuvat naisemme sankarien, käsivarsilla saksalaisten.” ”Sankarien” merkinnee suomalaisia miehiä, mutta arvoitukseksi jää, ovatko naiset suomalaissankarien vaimoja vai vain yleensä suomalaisia naisia. Asia ei selviä laulun lopussakaan, jossa suomalaisnaisten (”naisemme”) todetaan saattaneen suomalaismiehet häpeään.

Sukupuolen ja sanaston tasolla naiset esiintyvät yhtenä ryhmänä sukulaisuus- tai muussa läheisessä suhteessa laulun miehiin. Diskurssin ja sukupuolen tasolla suomalaiset naiset ja saksalaiset miehet ovat hierarkkisesti alempana kuin suomalaiset miehet, ”sankarit”. (Mills 1995, 200, 202.) Sekä naiset että saksalaiset ovat vahvasti ”toisia” ja arvostelun kohteina. Seksuaalisuus on niin ikään arvotettu: naiset ovat laulun mukaan toteuttaneet seksuaalisuuttaan väärin ja häpäisseet isänmaan, tarkemmin suomalaisen miehen (ks. myös Alftan 2005, 37–38).

Toisessa säkeistössä saksalaisia luonnehditaan vielä aktiivisempina kuin ensimmäisessä säkeistössä. Esiin nostetaan moralisoivaan sävyyn myös suhteista syntyneet lapset ja heidän kohtalonsa isättöminä. Syytös on tulkittavaksi niin saksalaisiin isinä kuin käänteisesti suomalaisnaisiin äiteinä. Ensimmäisen säkeistön muistoissa olevat ”suloiset yöt” ja kaatuminen ”hetkeksi viidakoihin” on johtanut vakaviin seurauksiin. Toisen säkeistön lopussa ”naisten rintaman” luonnehditaan ”murtuneen” Suomen urheiden sotilaiden palatessa kotiin.

Kolmannessa säkeistössä naisia syytetään suoraan siveettömyydestä, mikä on ollut ilmassa jo kahdessa edeltävässä säkeistössä ”Ilonaisten maaksi he Suomemme sai [...]”. Ensimmäisen säkeistön ”suloiset yöt” ovat muuttuneet ”himojen yöksi”. Naisten seksuaalista halua kuvataan himoksi, joka on tehnyt heistä ”ilonaisia”. Alftanin (2005, 38) mukaan ”saksalaishuora”-nimen saamiseen riitti usein jo nähdyksi tuleminen saksalaisen seurassa. Laulun lyriikka ei ole kovin korkeatasoista, mutta silti siitä välittyy vahva syytös saksalaismiesten kanssa suhteita solmineita naisia kohtaan.

Naiset esiintyvät aktiivisina toimijoina vähemmän kuin saksalaiset, mutta silti heidän tekonsa riittävät häpäisemään koko Suomen maan, suomalaiset miehet.

Naistenrintama-laulu on poikkeuksellinen esimerkki korsuaineistossa, jossa yleensä suomalaisnaisten suhteita saksalaisiin kuvataan hyvin lyhyesti ja negatiivisyytteisesti. Tarkoituksena tuskin on ollut esittää suomalaismiestä vähemmän vetovoimaiseksi, mutta tällaisiakin merkityksiä näistä esimerkkiteksteistä ilman muuta välittyy. Sen sijaan mainintoja venäläisten miesten ja suomalaisten naisten suhteista ei ole.

Toinen ääripää on lottia ja lottien toimintaa miltei ylistävä puhe. Niin lottien kuin muidenkin suomalaisten naisten kerrotaan olleen tekemisissä saksalaisten miesten kanssa, mutta nimenomaan lotat olivat ”isänmaallisia”. Eräs kertoja (M14 (1904)) kertoo ilahtuneensa siitä, kun juna-asemalla eräs lotta ei suostunut mihinkään saksalaismiehen ehdotteluihin. Niin ikään erittäin positiivisävyiset kuvaukset naisten isänmaallisuudesta koskevat nimenomaan lottia. Positiivisen lotta-puheen voi tulkita kannanotoksi ja vastapuheeksi 1950- ja 1960-lukujen lottien poliittista suuntautuneisuutta ja siveellisyyttä koskeviin yhteiskunnallisiin keskusteluihin sekä niin sanottuihin kirjasotiin (ks. Kinnunen 2006, 104–158.) Osa kirjoittajista kertookin hyvin suoraan esittävänsä oman näkemyksensä tai vastineensa jollekin tai joillekin, joita ei tarkemmin määritellä.

Lotista on monta liioiteltua vitsiä ja tarinaa, itse en anna niille mitään perää. Sillä suomen [sic] nainen on ollut miesten rinnalla kautta aikojen isänmaan myrskyissä kuin tynnessä. Kunnioitan kaikkia rintamalottia, sillä he on kaikkensa antaneet isänmaan vapauden puolesta. (M12. Alleviivaukset tekijän.)

Kun muistaa väsymyksestä ärtyneet miesten mielet ja sen aiheuttaman kielen käytön niin täytyy sanoa, etää [sic] olisi ollut paljon biomisen varaa. Kaikkeaa mitä tallaisessa [sic] miessakissa puhutaan joutuivat lotat kestämään, usein usein [sic] ehkä loukkaantumaankin, punastelematta. Nämä naiset olivat jo sivuuttaneet sen iän, jolloin etsitään romantiikkaa ja josta kaiken karvaiset kynänkäyttäjät nykyään kyhäävät pelkkää parjausta. Nämä naiset olivat mukana isänmaallisen velvollisuuden täyttämiseksi. On muistettava, että kaikkei tämä tapahtui vapaaehtoisesti, sillä eihän naista velvoita asevelvollisuuslaki kuten miehiä. Voimme vain kysyä, pystyisikö nykysuomalainen nainen tällaiseen suoritukseen. (M15.)

Teksteissä avautuu ainakin neljä kiinnostavaa ulottuvuutta. Ensinnäkin teksteissä pyritään jonkinlaiseen lottien maineen puhdistamiseen (alleviivaukset). Toiseksi lottien isänmaallisuutta ja isänmaan hyväksi toimimista miesten rinnalla korostetaan (M15). Kolmantena ja kenties monitulkintaisimpina elementteinä ovat tekstikohdat lottien naiseudesta ja seksuaalisuudesta. Lottien siveellisyydestä on puhuttu paljon, vaikka koko käsite on varsin epäselvä. Lottien ja muiden naisten käytökseen liitettiin vaatimus siveellisyydestä ja seksuaalisesta portinvartijuudesta. Miesten siveyttä ei aineistossa arvoteta samaan tapaan kuin naisten. Kertojan (M15) kuvaamat lotat olivat jo ”sivuuttaneet sen iän”, mutta suuri osa lotista oli hyvin nuoria. Kertoja reflektoi

melko kriittisesti miesten käytöstä ja lottien suhtautumisesta tähän: ”[...] lotat joutuivat kestäämään [...] punastelematta”.

Välillä puhutaan lotista, välillä naisista. Onko lotta pikemmin mies kuin nainen isänmaan puolustajan roolissaan? Vai onko lotta neutri tai sukupuoleton? *Korsuperinne*-aineiston lottakuvauksissa jää usein epäselväksi, tarkoitetaanko lotilla vain lottina toimineita naisia vai laajempaa naisryhmää. Erään kertojan mukaan nimittäin ”kaikkia suomalaisia naisia kutsuttiin lotiksi” (M1 < M3). Lottien ”epänaisellisuuteen” viitataan myös monissa muissa aineistoissa. Esimerkiksi teoksessa *Suomalainen korpisoturi – Taistelijan elämää talvi- ja jatkosodassa* (1994, 362) on erään everstin maininta lotista: ”Ei täällä ole mitään naisia. Meillä on vain Yliemäntä, Pikkulotta sekä Impi ja Lempi. He eivät ole naisia. He ovat rykmentin perintökalustoa.”

Neljänneksi tekstikohtia voidaan tarkastella yleistävien kerronnallisten piirteiden kannalta. Niissä kerrotaan lotista ja naisista yleisellä tasolla (”Kunnioitan kaikkia rintamalottia”, ”Suomen nainen”, ”nykysuomalainen nainen”). Teksteissä pyritään luomaan yleistyksiä lotista, sodasta ja lottien (naisten) lujudesta. Kliseenomaiset sanontatavat kuten ”miesten rinnalla” ja ”isänmaan myrskyissä ja tyynessä” luovat intertekstuaalisia assosiaatioita niin puolustusvoimien juhlapuheisiin kuin kaunokirjallisuuteenkin. Myös vuonna 1912 syntynyt kertoja kirjoittaa, että ”Kannaksen hurjimmat miehet [...] ja hurmaavimmat lotat [...] rinnakkain” ja jatkaa: ”[...] lotat, ne ovat valaneet meihin voimaa ja taisteluhenkeä” (M17). Sekä lotista että ”meistä” sotilaista luotu kuva on siis hyvin romantisoitu.

ARVOSTAVA PUHETAPA

Vaimoista ja äideistä puhutaan korsuperinneteksteissä muihin naisiin ja naisiin yleensä verrattuna vähän. Siskoista puhutaan vieläkin vähemmän. Vaimoja, äitejä ja sisaria koskevan naispuheen vähäisyyden voi tulkita miesten haluksi jättää omat naispuoliset läheiset yhteisten keskustelujen ulkopuolelle (esim. M1 < M3), joskin poikkeuksiakin on. Olen nimennyt läheisiä naisia koskevan puhettavan arvostavaksi puhettavaksi. Positiivinen arvottaminen erottuu aineiston teksteistä selvimmin, mutta vastakohtaisesti teksteissä on esimerkkejä myös negatiivisesta ja ei niin arvostavasta suhtautumisesta.

Korsuperinneteksteissä äidit esiintyvät joko todellisina verisukulaisuuteen perustuvina äiteinä tai sitten erilaisina äitihahmoina. Esimerkiksi lottien joukossa oli myös keski-ikäisiä naisia (esim. M15), joista miehet (osa vielä hyvin nuoria) saattoivat mielellään rakentaa äitimäisen hahmon. Lottia jaoteltiin iän ja seksuaalisuuden mukaan: lotissa oli ”tätejä”, mutta ”sellaisiakin” (M1 < M2).

Seksuaalisuus sekä naisen ikä liittyvät teksteissä kiinteästi yhteen: ”vanhaa” naista ei pidetty seksuaalisesti kiinnostavana, ja suhde häneen muodostui äiti–poika-suhdetta muistuttavaksi (ikäntyvän naisen seksuaalisuudesta ks. Vakimo 2001, 132–163). Äidin tai äitiä muistuttavan hahmon tehtävänä oli sotivien miesten tukeminen konkreettisesti erilaisissa huoltotoimissa, ennen muuta ruokahuollossa. Lottien

kanttiin, sotilaskodit sekä naisten (esim. äitien ja vaimojen) rintamalle lähettämät elintarvikkeet ovat esimerkkejä naisen, äidin toiminnasta ravinnon antajana (Lappalainen 2006, 152 < Irigaray 1979/1981, 60–62). Ruoan merkitys nousi suureksi sota-ajan niukoissa oloissa, ja jotkut erityiset ruoat nousevat niin tärkeiksi, että niitä muistellaan vuosikymmeniä myöhemminkin. Eräs mies (M12) kertoo Maija-nimisestä naisesta, joka ajeli heille sultsinat sekä valmisti maitovelliä. Erään juuri naimisiin menneen miehen kerrotaan kehuneen, että häiden jälkeen kahden viikon ajan hänen vaimonsa paistoi hänelle joka päivä lettuja. Itse paikalla olleen minä-kertojan mukaan muut kuuntelivat kateellisina (M18 (1923)).

Viidestä sodasta olleesta veljeksestä yhden veljen rintamakirjeistä heijastuu kunnioitus äitiä kohtaan sekä äidiltä saatavan konkreettisen avun merkitys.

Sano äitillen semmosia terveisiä että ei minullen tarvibte läbettä mitään muuta jos haluvaa läbettä, jos postissa läbetätte nin käärikää se hyvin voipaperiin, minä laitan sen täällä sitten lasipurkkiin joka minulla on, siinä se säilyy hyvin. Siitä täällä on hyvä, että täällä on leipää, että sitä ei tarvibte läbettä. (M19 (1923).)

Vaimoista puhutaan ja heihin suhtaudutaan yleensä kunnioittavasti. Vaimoilla oli monia nimityksiä (sukupuolen ja sanaston taso, taso kaksi, Mills 1995, 200). Erään kertojan mukaan ”muija” oli tavallisin nimitys, kun taas ”vaimoksi” vaimoa kutsuttiin harvinkin. ”Ämmä”-sanaa ei käytetty. (M1 < M4.) Toinen kertoja puhuu myös ”ämmästä”, joskin se oli hänen mielestään ruma nimitys (M1 < M5). Muita nimityksiä vaimolle olivat ”eukko” ja ”kahvinkeitäjä” (M1 < M4; M1 < M5; M1 < M2).

Kuten jo alussa mainitsin vaimoista tai ”kotiasioista” ei ole tässä aineistossa kovin paljon kuvauksia. (ks. myös Pöysä 1997, 190–191). Myös vaimon tai morsiamen kuvat säilytettiin ”yleensä rintataskussa tai plakkarissa” (M2). Kuvien säilyttäminen itsellä kertoo siitä, että ”omia” naisia ei tahdottu jakaa toisten miesten kanssa. Kiinnostavia vastakohtaisia esimerkkejä ovat vaimon tai morsiamen kuvan laittaminen seinälle ja kuvien kommentointi. Eräs kertoja kertoo sotilaskaverinsa laittaneen nuoren ja kauniin morsiamen kuvan korsun seinälle. Kuvaa ihailtiin yhdessä sekä pohdittiin sitä, ”millaiset tavarat [morsiamella] mahtaa olla” (M1 < M2).

Vaimoihin ja morsiamiin pidettiin tiiviisti yhteyttä kirjeenvaihdon kautta. Vaimolle kirjoitettiin lyhyestikin, vaikka vain Työmies-tupakka-askin palaan (M20 (1915)). Naimisissa olevat kirjoittivat myös muille naisille kuin vaimoilleen, ja miesten kerrotaan ”rakastuneen” tuntemattomille naisille kirjoittaessaan. (M9). Kirjeenvaihto alkoi joko miesten itse tekemillä ilmoituksilla tai naisten tekemiin ilmoituksiin vastaamalla (Pipping 1978, 186–187). Moni myös tapasi näitä naisia. Osassa tapauksia pettäminen ei tullut vaimojen tietoon, mutta osalle tuli, ja siitä koitui ”ikäviä seurauksia erot sun muuta” (M21 (1909)). Kirjeenvaihto saattoi johtaa myös avioliittoon saakka. Eräs kertoja kertoo tietävänsä itsensä lisäksi kolme muuta miestä, joille vaimo oli löytynyt kenttäkirjeenvaihdon avulla (M22 (1917)).

Lomat tarjosivat keskeisen ja kirjeenvaihtoa konkreettisemmän kontaktimahdollisuuden vaimoihin (ja muihin naisiin) (esim. M23 (1909)). Lomat saatiin vuorojärjestelmän mukaan, ja esimerkiksi sotilasarvo ei vaikuttanut vuorolomien saantiin.

Joistakin ansioista tai perhesuhteisiin liittyvistä asioista saattoi saada ylimääräisiä lomiam, joskin nämä tiedot vaihtelevat aineistossa. Eräiden kertojien mukaan lomaa sai naimisiin menon, lapsen syntymän ja hautajaisten takia, mutta kihlauksen vuoksi ei (M1 < M5; M1 < M3). Erään kertojan mukaan lapsen syntymä ei oikeuttanut lisälomaan (M1 < M4).

Seksi sekä ”seksuaalivaikeudet”, yleisimmin potenssiongelmat, liittyivät naisten ja omien vaimojen tapaamiseen lomilla. (M24 (1920)). Eräässä tekstissä avioliiton ja seksin sekä seksin suvun jatkamisena mielletään kuuluvan yhteen. Kertoja arvelee seksuaalivaikeuksien olleen suurempia naimisissa olevilla kuin naimattomilla miehillä, koska ”ukkomiehet” olivat tottuneet ”saamaan”. Tämä kertoja käsittää ”seksuaalivaikeudet” seksuaalisen kanssakäymisen mahdollisuuden puuttumisena eikä esimerkiksi potenssiongelmina. (M8.)

Lomat kuuluivat ”muijan vieressä” (M1 < M3) eli seksin harrastaminen oli keskeinen toive loman suhteen. Vaimon kanssa harrastettavasta seksistä aineistossa on joitakin selvästi hauskuuttamaan kehiteltyjä kertomuksia, jotka osoittavat, että ”omat ja erityiset” naiset (Kivimäki 2007, 25) saatettiin ottaa mukaan yhteisiin keskusteluihin ja näin jakaa heidät toisten miesten kanssa. (Ks. myös Pöysä 1997, 190): ”Kun pääsis kotiin olis lypsäjä valmiina” (M1 < M4). ”[A]kassa oli kuukautiset [...] minä sanoin, nyt ajetaan keli kun keli, eihän rintamamies verta pelkää” (M12).

Vastakohtana vaimoja koskevassa arvostavassa puheessa voidaan pitää edellä esitettyjä ”avioseksin” varaan rakennettuja kuvauksia, niin sanottuja inhodiskurseja (vaimon kuukautiset). Suurin osa vaimoja koskevasta puheesta on kunnioitusta huokuvaa ja naisten (yleensä naisten sekä läheisten naisten) kontrolloimiseen pyrkivää. Eräs kertoja reflektoi korsuissa kerrottuja ”naisjuttuja” suhteessa omaan vaimoonsa ja avioliittoonsa: ”Vain sellainen elämä, joka uhrataan rakkaalle vaimolle ja korkeille päämäärille antaa minulle täydellisen onnen ja merkityksellisyyden” (M 25 (1906)). Eräs toinen taas kertoo, kuinka heidän korsussaan oli ”uskovainen mies”, joka pyrki kontrolloimaan muiden puheita ja tekoja: ”Moitti kuitenkin naisten käytön, samoin viinan ja tupakan.” Hän pohtii, että miehen olisi luullut ymmärtävän toisten naissuhteita ja -juttuja, koska hän oli itse naimisissa. (M1 < M3.)

Ville Kivimäki kuvaa korsuyhteisön naisiin suhtautumisessa toteutuvan selvästi madonna–huora-dikotomian. Naiset jaettiin ”omiin, erityisiin” naisiin, kuten äiteihin ja vaimoihin sekä ”yleisiin” eli satunnaisiin naistuttavuuksiin tai naisiin yleisenä kategoriana. (Kivimäki 2007, 25; ks. madonna–huora-asetelmista myös Saarikoski 2001, 122–125.) ”Omista” naisista puhuttiin kunnioittavasti, kun taas naisista yleensä saatettiin puhua varsin seksuaalissävytteisesti. Voi myös pohtia miesten moninaisia eroja kertomuksissa ja kertomusten toimijoina (ks. Pöysä 1997, 190).

Suhteita äiteihin, äidillisen merkityksen saaviin naisiin sekä vaimoihin voi tarkastella myös sukupuolen ja diskurssin tasolla (Mills 1995, 202, 178–187). Miesten kertomasta hahmottuu selkeä kahtiajako esimerkiksi kodin ja rintaman sekä siviiliväestön ja sotilaiden välille. Toisaalta sukupuolijako kärjistyy: naiset ovat kotona ja hoitavat kotia, lapsia ja mahdollisesti muita sukulaisia, miehet sotivat ja palaavat välillä kotiin. Toisaalta, kuten Kivimäki osoittaa, eriytyminen oli pikemmin identiteettikysymys ja ideologinen muodostelma kuin konkretiaa. Työnjako muuttui sodan aikana,

kun naisten oli hoidettava myös miesten työt ja osa naisista oli heti etulinjojen takana esimerkiksi lottina. (Kivimäki 2007, 22.)

ETNISESTI TOISEUTTAVA PUHETAPA

Venäläisistä siviilinaisista ja suomen- tai venäjänkarjalaisista naisista käytetty puhetapa on joko yhteisyyttä ja samalla puolella olemista korostavaa tai sitten eksotisoivaa ja toiseuttavaa. Kuten edellä naisen ikä vaikutti siihen, tuliko tuntemattomasta naisesta seksuaalisesti haluttava mahdollinen partneri vai äitiä muistuttava hahmo; näin on myös etnisesti toiseuttavassa puhetavassa.

Jokaisesta tekstistä ei käy kovin selvästi ilmi, tarkoitetaanko kerronnan kohteina olevilla naisilla suomenkarjalaisia vai venäjänkarjalaisia tai venäläisiä naisia. Jälkimmäisistä käytän nimitystä paikalliset naiset. (2) Miehitetyn tai valloitetun alueen venäläisnaisia tai karjalaisnaisia kutsuttiin useimmiten ”maatuskoiksi” (esim. M1 < M5; M1 < M2). Maatuskoja saatettiin kutsua joko ohuiksi tai paksuiksi (M1 < M5). Sukupuolen ja sanaston tasolla tarkasteltuna paikalliset naiset erotettiin näin nimeämällä suomalaisista naisista. Muita harvinaisempia paikallisista naisista ja tytöistä käytettyjä nimityksiä ovat ”emäntä”, ”nuori emäntä”, ”tyttö”, ”nainen”, ”ryssän pentu” ja ”dievuska” (tyttö) (M26 (1903); M27 (1914); M28 (1923); M19 (1923); M29 (1916); M20).

Kuvaukset yhdessä asumisesta ilmentävät huolenpitoa ja yhteenkuuluvuutta. Eräässä noin kolmen sivun mittaisessa ”Sotilaita karjalaiskodissa” -otsikoidussa tekstissä kuvaillaan, kuinka ennen Talvisotaa suomalaiset sotilaat olivat linnoitustöissä Kannaksella ja asuivat paikallisten suomenkarjalaisten ihmisten kodeissa. Kertoja kertoo majoittuneensa Äyräpään Mälkölän kylässä maalaistalon tuvassa noin neljäkymmenen muun sotilaan kanssa. Yhteiselo luonnistui ahtaudesta huolimatta hyvin. Talon miesten ollessa myös sotaan valmistautumassa ”talon kotiväkenä touhuserivät kaksi naista, nuorempi rouva ja vähän iäkkäämpi neiti, talon tytär”. (M20.) Ulkopuolisen, joskin itse tapahtumissa mukana olleen kertojan kuvaukset yhdessä asumisesta ovat varsin idyllisiä.

He [talon naiset] olivat karjalaiseen tapaan ystävällistä väkeä. Keittivät jokaisena iltana kahvia, mitä sai ostaa ja juoda sikäli kun halutti. Samoin lämpisi miltei päivittäin tuvan iso leivinuuni, missä emäntien leipomat maukkaat pullat kypsyivät, nekin meille vieraille reserviläisille tarkoitettut. (M20.)

Naiset toimivat äidin kaltaisina ravinnon antajina suomalaisille sotilaille. Kuvauksessa yhdistyy monenlaisia elementtejä: kodin lämpö, kirjaimellisesti kotilieden lämpö, toisaalta myös vieraus (sotilaat ovat vieraita talon naisille ja toisin päin) sekä toiseus. Kertoja yleistää karjalaisten olevan ”ystävällistä väkeä”. Sukupuolen ja sanaston sekä sukupuolen ja diskurssin tasoilla kerronnassa tuotetaan harmoninen kuva sotilaiden näkökulmasta ”toisien”, suomenkarjalaisten kohtaamisesta.

Tietynlainen lyyrisyys, surumielisyys, haikeus ja tunteet menetyksistä kuuluvat usein Karjalan ja karjalaisten kuvaukseen (esim. Paavolainen 1963, 133–151). Eräässä kuvauksessa sodan puhkeamisen kynnyksellä oleva kertoja kokee samuutta, joka ei unohdu. Kuvaus on varsin tyylytelty, ja sanaston tasolla toistuvat kaunokirjalliset ilmaisut, kuten ”rikkoi hiljaisuuden”, ”punaisena tulimerenä”, ”mieron tie” ja ”taistelujen taival”.

Kun seisoiimme pihalla marraskuun pimenevässä illassa [...] Vain emännän rauhallinen toteamus – ”Kivennavan kylät palavat” rikkoii hiljaisuuden, eteläisen taivaanrannan kuumottaessa punaisena tulimerenä. [...] – ”Syökää ja juokaa nyt niin paljon kuin jaksatte, vieraille ne kumminkin jäävät” – kehoitteli meitä. Rauhallisesti, alistuvasti puheli, toivotti Jumalan siunausta matkalle... Oli pakko ihailla hän sisäisen tuskansa uljasta kätkemistä vierailta näkymättömiin. Tunsimme silloin kohtalon yhteyttä Karjalan heimon kanssa, vaikka polkumme eri suuntiin tulivatkin kulkemaan. Heillä oli edessään kotiensa tuho ja mieron tie – meitä odotti taistelujen taival... (M20.)

Korsuperinne-aineistossa Aunus mainitaan useaan kertaan (esim. M30). Suomalaissotilaiden kokemukset valloitetulla Karjalan alueella olivat ristiriitaisia, sillä alue ei tuntunut omalta maalta ja paikallista väestöä ei koettu suomalaisiksi. Kulttuurista eroavuutta ja toisenlaisuutta välittävä kasku kertoo kahdesta sotilaasta, jotka halusivat harrastaa seksiä erään ”maatuskan” kanssa. Nainen ei suostunut vaan sanoi, että heillä päin on tapana mennä ensin naimisiin. Sitten miehistä toinen toimi pappina ja vihki naisen ja toisen miehen. Seremonian loputtua ”pappi” sanoi, että heillä päin on tapana, että ensin pappi ”saa”. ”Ja niin he saivat kumpikin”, päättyy kasku. (M1 < M3.) Suomalaisen miehen ja ”maatuska”-naisen seksuaalisuus ja ylipäätään kulttuurit on asetettu vastakkain ja ilmeisesti hauskuuttamaan tarkoitettun jutun muodossa. Sukupuolen ja diskurssin tasolla naisen ja miehen seksuaalisuus ovat jälleen hierarkkisessa suhteessa toisiinsa siten, että miehen seksuaalisuus ja hänet seksuaalisesti aktiivisena asetetaan ylemmäksi. Lisäksi suomalaisuus ja venäläisyys ovat hierarkkisesti siten, että suomalaisuus on ylempänä.

Iän merkitys korostuu kertomuksissa suomalaissotilaiden kohtaamista nuorista venäläisistä tai venäjänkarjalaisista naisista. Nuorista naisista tulee miehisen arvioivan katseen ja halun kohteita, eksoottisia ja idealisoituja ”toisia” (Hall 1999, 122–123, 189–192). Eräs kertoja kertoo kohtaamisistaan jossakin syrjäisessä karjalaiskylässä asuvan nuoren naisen kanssa näin:

Tämä tyttö siellä kylässä oli silloin noin 20-vuotias. [...] Kyllä minä hänet hyvin tunsin, mutta ”nussia ei saanut”. Hän sanoi, ettei halua, kun ei kuitenkaan pääse kanssani. Jos veisin hänet Suomeen, niin hän olisi ollut valmis lähtemään. [...] Sillä oli, jumalaut, nätit rinnat, kyllä voivat olla nätit. Hyvät hampaat hänellä oli, jumalauta, ihan kuin posliinia. Joka paikasta oli nätti tyttö. (M1 < M5.)

Kertoja, joka on itse naimisissa, kuvailee ja arvioi ”tyttöä” kuin esinettä. Hän tuntee tyttöön voimakasta seksuaalista halua, ja tyttökin kertojan mukaan mieheen. Tyttö ei kuitenkaan suostu seksuaaliseen kanssakäymiseen, jos suhteesta ei tule pysyvä. Tämä taasen ei ollut mahdollista, koska kertoja itse on naimisissa. Kertojan kiintymys tyttöön ei ole niin suuri, että hän eroaisi vaimostaan. Seksuaalisen halun ja tytön kuvauksen jälkeen kertoja ikään kuin yrittää esittää ajatuksensa ja halunsa positiivisemmassa valossa. Hän kertoo vieneensä tytölle muutamaan kertaan tuliaisiksi vaatteita, vaikka ”sittenkään ei saanut mitään” ja lisää: ”En oikeastaan kylläkään saamisen takia niitä vaatteita vienytäkään. Huomasin, että nämä olivat tosiaan hyviä lahjoja” (mp.).

Aineistossa on paljon niin lyhyitä mainintoja kuin laajahkoja kuvauksia sodan poikkeusoloissa järjestetyistä ”salatansseista” tai ”nurkkatansseista”. Joskus tansseissa oli mukana sekä suomalaisia että venäläisiä naisia, ”maatuskvoja” (M1 < M4; M19). Kertoja (M19) kertoo Syvärillä sijainneesta suuresta pesulasta, joka sai nimekseen ”Impilinna”, koska siellä oli töissä paljon naisia: suomalaisia naisia, jotka ”joutivat”, ”maatuskvoja” ja ”dievuskojakin”. Kertojan mukaan ”pojat antoivat heille tanssikyytiä”, mutta etäännyttää itsensä tapahtumista eikä kerro, tanssiko hän itse. Toinen kertoja kuvaa tanssien järjestämistä passiivimuodossa. Hänkin jättää epäselväksi, ketkä tanssivat ja oliko hän itse tanssimassa.

Muutettiin unteen paikkaan ja tässä lähellä oli Itä-Karjalainen kylä, niin kylässä järjestettiin tanssit. Tanssittiin kylän naisia. Grammafonissa soi usein levy: Katjuska. Tanssit jatkuivat yötä päivää. (M28.)

Kielletty teko, tanssiminen, yhdisti miehiä ja naisia. Tanssikuvauksissa korostuu yhdessä tekeminen. Toiseus ja vieraus ikään kuin väistyvät hieman, vaikka ovatkin läsnä esimerkiksi naisten erottamisessa sanaston tasolla suomalaisiin ja venäläisiin.

IKÄVÖIVÄ PUHETAPA

Rintamalla ja varsinkaan etulinjassa ei juuri ollut naisia (esim. M1 < M2; M31 (1903)). Tulkintani mukaan naisten puuttuminen ja tapaaminen suhteellisen harvoin esimerkiksi lomilla johtavat naisten korvaamiseen ”fiktivisillä” naisilla: puuttuvia naisia yritettiin tuoda korsun elämään kirjeenvaihdon, naisten kuvien sekä ”naisjuttujen” avulla. Osa ”fiktivisistä” naisista, kuten ihailut laulajat ja näyttelijät, ovat todellisia, mutta heistä luodaan hahmoja, jotka ainakin osaksi erkanevat todellisista esikuvistaan. Naista ikävöivään puhetapaan kuuluu varsin monenlaisia kuvauksia, joissa yhteistä on yritys korvata todellisten naisten läsnäolon puuttuminen.

Naisten puuttumista kuvataan monessa tekstissä: ”Kolme kuukautta meni sitten ettemme nähneet naista. [M]oni kaipasi naista muutenkin kuin näön vuoksi [...] miehiä oli paljon, mutta niitä naisia kovin vähän.” (M8.) Lottien näkeminen kanttiinissa ”virkisti mieltä”. ”Naisen näkeminen miellytti monien kuukausien väliajoin niin kovasti ja naisen katseleminen oli niin suurta herkkua ettei sitä voi sanoin selittää.”

Kanttiinissa ostaessa ”vaihteeksi jos sai [lotilta] mukavan sanan oli hauskaa pitkästä aikaa” (M8.) Idealisovassa kerronnassa kerronta on yleisellä tasolla, eikä kerronnan kohteena olevia naisia yksilöidä. Joissakin kirjoituksissa naista ihaillaan estetisovasti. Naisten puuttuminen johti jopa naisten palvelomista muistuttavaan idealisointiin. Esimerkiksi tarinat naisen jalanjäljestä lumihangessa, tämän jalanjäljen viemisestä toisillekin nähtäväksi ja naisen vaatekappaleiden säilyttäminen toistuvat *Korsuperinne*-aineistossa (M32 (1911); M33; myös Kivimäki 2007, 23). Eräs ulkopuolinen kertoja kertoo linnoitustyöalueelta löytyneestä naisen kengästä, jota tultiin katsomaan kauempaakin linjasta (M8).

Kaikki ”puuttuvaa naista” koskevat tekstit eivät kuvaa naisia puolijumalina, jotka symboloivat muun muassa puhtautta, kotia ja rauhaa, kuten Kivimäki (2007, 23) esittää. Erään kertojan mukaan kahden lottakanttiinia pitäneen naisen pyykkinarulla kuivumassa olleet alushousut varastettiin, ja niitä oli joku käyttänyt omiin tarkoituksiinsa: ”[...] eivät anastajat tuoneet niitä käytön jälkeen takaisin hierottuaan muniaan niillä” (M9). Eräs toinen kertoja kommentoi toisten miesten käytöstä lotan jalanjälkien löydyttyä: ”Lotan jäljet jäivät lumeen, osa miehistä näki vain jäljet ei itse lottia. He niiskuttivat kuin koirat ja kysyivät, missä vittu koisaa, missä vittu koisaa ’Huh, huh?’” (M12.)

Kenttäposti tarjosi yhteydenpitomahdollisuuden siviileihin. Moni kertoo kirjeenvaihdosta tuntemattomien naisten kanssa (esim. M9). Kotirintamalla järjestettiin mahdollisuuksia kirjoittaa ”tuntemattomalle sotilaille”. Naisten kirjeitä jaettiin sitten sotilaille. Tarkoituksena oli sotilaiden mielialan kohottaminen. ”Sotaheiloista” puhuttaessa moni tarkoittaa nimenomaan kirjeenvaihdon kautta syntyneitä suhteita. ”Kirjeheiloja” tavattiin lomilla, ja tuolloin tapaamiskertomuksissa painotetaan usein seksin harrastamista (esim. M34 < M35 (1914); M36 (1918)).

Kirjeenvaihdon seurauksena syntyi sekä lyhyitä että pitkäkestoisia, aina avio- liittoon asti johtaneita suhteita (M22). Lyhytkestoisissa suhteissa naisten ”fiktiivisyys” nousee hyvin esille. Naisiin voitiin suhtautua yhdentekevänä huvituksena, ja heidät voitiin ”jakaa” muiden korusissa asuvien miesten kanssa. Tällöin kirjeet olivat koko korsuyhteisön yhteisiä, ja ”naiset ja heidän rakkaudenlupauksensa tulivat tutuiksi”. (M9.) Motiivina kirjeenvaihtoon voi olla myös ”paketti”, tavarat ja elintarvikkeet, joita rintamalla ei ollut saatavilla: ”Oli paljon muitakin innokkaita kirjeenvaihtajia. Itsekin olin ja aina oli motiivina se hivakka siviilistä. Oli vain ruinattava, kerrottava sodan kauhuista, nälästä ja vilusta.” (M9.)

Tuntemattomien naisten kanssa käyty kirjeenvaihto oli motiiveiltaan erilais- ta kuin suhteet läheisiin, ”omiin ja erityisiin” naisiin. Tuntemattomille kirjeystävälle saatettiin erään kertojan mukaan kirjoittaa nimimerkillä. Kertoja itse ei tehnyt niin, mutta kirjeisiin kirjoitettiin hänen mukaansa kyllä ”muuta paskaa [...] sellainen kun kuului asiaan” (M9.) Nimimerkin suojista kirjoittamisen lisäksi kirjeystävien vaihdet- tavuudesta, korvattavuudesta ja merkityksettömyydestä kertoo se, että kirjekaverita kutsuttiin kertojan mukaan yleisesti joko ”Kaarinoiksi” tai ”Marleenoiksi” (M9). Nimitykset olivat peräisin saksalaisista lauluista. Yleinen tapa oli myös se, että kun kirjekaverista haluttiin eroon, laitettiin sotakaveri kirjoittamaan, että oltiin kaaduttu (M9). Kirjeenvaihdon tuntemattomien naisten kanssa voi tekstien mukaan tulkita

tarjonnan mahdollisuuden hauskanpitoon, seurusteluun sekä materiaaliseen hyötyyn. Hauskanpitoon kuuluivat kirjeenvaihdon ja kenttäpostin avulla toteutettavat pilat, kuten se, että korsukaveri tai -kaverit kirjoittivat kaverilleen naisen nimissä (esim. M37 (1920)).

Monissa teksteissä kerrotaan korsun seinille laitetuista kuvista. Kuitenkin kuvien laittaminen näkyville vaihteli korsuittain. Erään kertojan mukaan ”oli korsuja, joissa ei ollenkaan harrastettu turhanpäiväistä touhua” (M21). Naisten näkyviksi tekeminen on ilmeisesti ollut keino saada puuttuvat naiset mukaan korsuyhteisön elämään. Kuvat olivat esimerkiksi lehdistä leikattuja laulajien ja näyttelijöiden kuvia, harvoin morsiamien tai vaimojen kuvia. Joukossa oli myös sukupuolielimiä esittäviä seinäkaiverruksia sekä rivoja piirroksia, kuten piirros upseerista, joka ”paneetakaapäin” alastonta naista, jolla on lotta-lakki päässään (M9). Erään kertojan mukaan naisen kuvia oli ”sekä kämpässä että ulkona, myös käymälässä” (M34 < M38).

Kuviin kohdistui erilaista toimintaa, ja ne olivat osa korsun päivittäistä elämää. Tavallisin toimintamuoto oli kuvien kommentoiminen. Naisten kuvia saatettiin myös käyttää aggressioiden purkamiseen, jolloin kuvat mutta myös niissä esiintyvät naiset olivat kohteina. Käymälässä olevien naisten kuvia saatettiin käyttää vessapaperina, jos ”jonkun naisen naama ei sattunut miellyttämään” (M34 < M38). Eräs kertoja muistaa, että kuvia joskus ammuttiin. Sitaatti osoittaa myös sen, miten kuvat saivat omaisuus-statusen. Kuvattu toiminta ilmentää erikoista misogyniaa:

Niitä kuvia ei koskaan siirrelty toisen paikalta toiselle paikalle, mutta joskus niitä pistoolilla ammuttiin. Koetettiin napakymppiin. Oma muuji joskus oli kohteena, mutta filmitähden kuvaa oli erikoisen mukava täräyttää. (M1 < M5.)

Korsuperinne-aineiston seksikuvauksia, naisten arviointia ynnä muuta sisältävät ”naisjutut”, härski huumori, ja ylipäättään kaikki seksualisoitunut puhe, kuten myös joissakin korsuporukoissa erilaiset pornografian muodot, voi tulkita vastakohtaksi ihannoidulle, puhtaalle naiseudelle (Kivimäki 2007, 24–25). Seksistä ja naisista kertovat tekstit ovat usein muodoltaan erilaisia ”juttuja” tai kertomuksia jutuista, joita kertojan tuntema henkilö on itse tehnyt tai kuullut joltakin. Yleensä mitä hurjempi juttu, sitä varmemmin se on tapahtunut jollekin muulle kuin kertojalle itselleen. Joissakin teksteissä seksillä kerskailevasta henkilöstä rakennetaan kerronnassa ”tyyppi”, jonka keskeisiä ominaisuuksia ovat seksiseikkailut ja niistä avoimesti kertominen. Eräs kertoja kertoo ”Piippu-Nokelaisesta”, jolla oli aina ”tuoreita juttuja” kerrottavanaan. Kertojan mukaan muut korsun miehet suhtautuivat hänen puheisiinsa vaihtelevasti: ”Naureskeltiin vain ja annettiin Nokelaisen kertoa.” (M9.) ”Toiset kuuntelivat Piippu-Nokelaisen tarinoita virnuillen, toiset paheksuivat niitä.” (M9).

Moni kertoja arvioi juttujen todenperäisyyttä ja kenties myös ajan kulumisen jälkeen ymmärtää, että asiat eivät ehkä olleetkaan aivan niin kuin korsuissa kerrottiin: ”Varsinkin lomalta tultuaan jokainen oli puheineen naissankari.” (M34 < M39 (1923).) ”Rakkautta rintamalla, ei voitu muuten kokea kun niissä mehevissä puheissa, joita kukin parhaansa mukaan koitti kertoa.” (M21.)

Seksuaalisuuden varaan rakentuvaa puhetyyliä on jokaisessa käsittelemässäni puhetavassa. Hyvin raakojenkin puheiden taustalla eivät kuitenkaan usein ole todelliset naisiin kohdistuvat teot. Yhdenslaisia selityksiä seksistiselle ja misogyniselle puheelle ovat esimerkiksi (nuoren) miehen epävarmuus itsestään, seksuaalinen kokemattomuus sekä pyrkimys saada hyväksyntää muilta korsun miehiltä (Kivimäki 2007, 25). Selitykset eivät tietenkään poista tai oikeuta puhetapojen misogyniaa ja naista halveksivaa asennetta. Eräs kertoja reflektoi varsin suoraan korsiissa kerrottuja ”naisjuttuja”. Hänen mukaansa puhe naisista oli ”rehvakasta”, mutta ”todellisuudessa” miehillä oli vähän seksuaalisia kokemuksia. ”Todellisuus oli varsin pientä ja kaukana. Sitä kuviteltiin enemmän kuin oikein oltiin.” ”[M]eidän porukka oli vielä niin nuorta [...] kukaan ei ollut vielä oikein paljon ehtinyt kokea.” (M1 < M2.)

LOPUKSI

Korsuperinne-aineiston tekstien monin paikoin dikotominen naiskuva (madonna/huora) on sinänsä tuttu. Uutta tekstien puhetavoissa on sotakontekstiin asettuva naisten läsnäolo ja poissaolo, jotka synnyttävät moninaisia ja ristiriitaisiakin kuvia esimerkiksi lotista, vaimoista ja kirjeenvaihtovereista. Folkloren naiskuvat tuovat puhetapoihin lisäsävyä varsinaisten muistelutekstien ohella.

Naiset jaetaan teksteissä oikeastaan kolmeen kategoriaan: ”omiin” naisiin, kuten vaimoihin ja äiteihin, ”huonoihin” naisiin tai ”huoriin” sekä (fiktiivisiin) idealisoihiin naisiin. ”Huonoa” naista kuvaavan moralisoivan puhetavan voi myös nähdä ikävöivän, fiktiivisiä naisia käsittelevän puhetavan vastakohtana tai ääripäänä.

Feministinen lähiluku antaa välineitä erilaisten tekstityyppien ja tässä artikkelissa varsin heterogeenisen *Korsuperinne*-aineiston tutkimiseen. Feministisen lähiluvun avulla pystyin kiinnittämään huomion tekstien naisten, miesten ja heidän välisten suhteidensa kuvauksiin. Naisia koskevissa puhetavoissa toistuvat ideat naisen omistamisesta, jakamisesta, pitämisestä itsellä ja menettämisestä toiselle. *Korsuperinne*-aineistossa on monia misogyniaa ilmentäviä tekstejä, mikä voi jättää varjoonsa sen, että misogynia ei suinkaan ole ainoa naisiin suhtautumisen tapa aineistossa. Feministisen lähiluvun kautta selviää, että esimerkiksi äidit ja vaimot ovat teksteissä kunnioituksen ja kiitollisuuden kohteina.

VIITTEET

1. M = mies. Suluissa mainitaan ensimmäistä kertaa viitatessa henkilön syntymävuosi, mikäli se on tiedossa. Merkintä <: Ennen merkkiä on haastattelija/kerääjä, merkin jälkeen haastateltava. Aineistoesimerkit löytyvät haastattelijan mukaan.
2. Venäläisiä naisia ei miehitetyllä alueella juuri ollut, koska venäläiset luokiteltiin ”epäkansalliseksi väestöksi” toisin kuin ”kansalliset ja suomensukuiset”, joihin kuuluivat esim. vepsäläiset, karjalaiset ja inkeriläiset. Venäläiset siirrettiin leireille. (Laine 1982, 104–125.)

LÄHTEET

Tutkimusaineisto:

Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, Kansanrunousarkisto. Korsuperinteen keruukilpailu 1974. Suomalaisen Kirjallisuuden Seuran Joensuun Perinnearkiston hallussa on luettelo henkilöiden M1–M39 nimitiedoista sekä tekstiesimerkkien täydellisistä viitetiedoista.

Kirjallisuus:

AHTO, SAMPO & RÖNKKÖNEN, TEUVO & SINERMA, MARTTI & TIILIKAINEN, HEIKKI & VUORENMAA, ANSSI 1994: *Suomalainen korpisoturi. Taistelijan elämää talvi- ja jatkosodassa*. Helsinki: Valitut Palat.

ALFTAN, ROBERT (toim.) 2005: *Aseveljet. Saksalais-suomalainen aseveljeys 1942–1944*. Helsinki: WSOY.

APO, SATU 1995: *Naisen väki. Tutkimuksia suomalaisten kansanomaisesta kulttuurista ja ajattelusta*. Helsinki: Hanki ja jää.

HALL, STUART 1999: *Identiteetti*. Tampere: Vastapaino. [1992]

HÄKKINEN, ANTTI 1995: *Rabasta – vaan ei rakkaudesta. Prostituutio Helsingissä 1867–1939*. Helsinki: Otava.

JOKINEN, ARTO 1999: *Panssaroitu maskuliinisuus. Mies, väkivalta ja kulttuuri*. Tampere: Tampereen yliopisto.

— 2004: Diskurssianalyysin kourissa. Sotilasteksteissä muotoutuva miehisuus. – Liljeström, Marianne. (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta*. Tampere: Vastapaino.

KINNUNEN, TIINA 2006: *Kiitetyt ja parjatut. Lotat sotien jälkeen*. Lottien Suomi, 3. osa. Helsinki: Otava.

KIVIMÄKI, VILLE 2007: Ryvetetty enkeli. Suomalaissotilaiden neuvostoliittolaisiin naissotilaisiin kohdistama seksuaalinen väkivalta ja sodan sukupuolittunut mielenmaisema. — *Naistutkimus* (20)3.

KNUUTTILA, SEPPO 1998: Miten metonymia pilkkoo ihmisen. – Pöysä, Jyrki & Siikala, Anna-Leena (toim.), *Amor, Genus & Familia. Kirjoituksia kansanperinteestä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KORSISAARI, EVA MARIA 2001: Keskeisiä kirjallisuudentutkimuksen suuntauksia. – Alanko, Outi & Käkelä-Puumala, Tiina (toim.), *Kirjallisuudentutkimuksen peruskäsitteitä*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

KOSKELA, LASSE & ROJOLA, LEA 1997: *Lukijan ABC-kirja*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LAINEN, ANTTI 1982: *Suur-Suomen kahdet kasvot: Itä-Karjalan siviiliväestön asema suomalaisessa miehityshallinnossa 1941–1944*. Helsinki: Otava.

LAPPALAINEN PÄIVI 2006: Anarkiasta anoreksiaan. Ruoan merkityksestä lasten- ja nuortenkirjallisuudessa. – Kainulainen, Siru & Parente-Čapková, Viola (toim.), *Täysi*

- kattaus. Ruokaa ja juomaa kirjallisuudessa.* Turku: Turun Yliopisto, taiteiden tutkimuksen laitos.
- MILLS, SARA 1995: *Feminist Stylistics.* London: Routledge.
- MÄLKKI, JUHA 2008: *Herrat, jätkät ja sotataito. Kansalaisotilas- ja ammattisotilasarmeijan rakentuminen 1920- ja 1930-luvulla "talvisodan ihmeeksi".* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NYMAN, AARRE & SALMINEN, ESKO & VENTO, URPO 1974: *Sotilassavotta. Korsuelämää 1939–1944.* Helsinki: Otava.
- NYMAN, JOPI & ROIVAS, MARIANNE 2003: Kirjallisia sukupuolia. Sukupuolen näkökulma kirjallisuuden tutkimuksessa. – Roivas, Marianne & Turunen, Risto (toim.), *Mikä ero? Kaksikymmentä kirjoitusta yhteiskunnasta, kulttuurista ja sukupuolesta.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- NÄRE, SARI 2004: *Kokonainen nainen.* Helsinki: Kirjapaja.
- PAAVOLAINEN, OLAVI 1963: *Synkkä yksinpuhelu. Päiväkirjan lehtiä vuosilta 1941–1944.* Helsinki: Otava. [1946]
- PIPPING, KNUT 1978: *Komppania pienenisyhteiskuntana. Sosiologisia havaintoja suomalaisesta rintamayksiköstä 1941–1944.* Helsinki: Otava. [1947]
- PÖYSÄ, JYRKI 1997: *Jätjän synty. Tutkimus sosiaalisen kategorian muotoutumisesta suomalaisessa kulttuurissa ja itäsuomalaisessa metsätyöperinteessä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- ROJOLA, LEA 2004: Sukupuolieron lukeminen. Feministinen kirjallisuudentutkimus. – Liljeström, Marianne (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta.* Tampere: Vastapaino.
- SAARIKOSKI, HELENA 2001: *Mistä on huonot tytöt tehty?* Helsinki: Tammi.
- VAKIMO, SINIKKA 2001: *Paljon kokeva, vähän näkyvä. Tutkimus vanhaa naista koskevista kulttuurisista käsityksistä ja vanhan naisen elämäntäytännöistä.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Filosofian maisteri Hanna Mikkola (hamikkol[at]cc.joensuu.fi) valmistelee Joensuun yliopistossa kirjallisuuden väitöskirjaansa syömishäiriöiden ja naiseuden kytköksestä suomalaisissa nykyromaaneissa. Mikkola on kiinnostunut hyvin erilaisista kulttuurituotteista ja aineistoista, mistä tämä artikkeli on yksi esimerkki.